Turkish Studies

Volume 14 Issue 6, 2019, p. 3563-3574

DOI: 10.29228/TurkishStudies.25859

ISSN: 1308-2140

Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: 24.07..2019

✓ Accepted/Kabul: 20.10.2019

✍ Report Dates/Rapor Tarihleri: Referee 1 (12.09.2019)-Referee 2 (15.10.2019)

This article was checked by intihal.net.

EKOLOJİK FEMİNİZM VE ÂŞIK VEYSEL'İN KARA TOPRAK ŞİİRİNDE DOĞAYA VE TOPRAĞA BAKIŞIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Mehmet YILMAZ*

ÖZ

Feminizm, kadına ve erkeğe ve ikisi arasındaki ayrımları sürdüren sosyal, siyasal ve ekonomik yapılara ilişkin anlayışı sorgulayan bir düşünce sistemidir. Bu düşünce sisteminin kökleri, kadın haklarına yönelik düşüncelerin yeni yeni uyanmaya başladığı 14. ve 15. yüzyıllara kadar uzanabilse de, genellikle, 18. ve 19. yüzyılda Batı'da kadın haklarının genişletilmesi yönünde ortaya çıkan siyasal ve toplumsal hareketler feminizmin başlangıcı olarak görülür. Özellikle 19.yüzyılda, ABD'de ve Batı Avrupa'da etkili olmuş, Kadınlara Sufraj (oy hakkı) ve işçi sendikaları hareketleri gibi kadın hareketlerinin düşünsel arka planını liberal siyasal düşünce oluşturur.” Feminist hareket daha sonra Batı düşüncesinde önemli kişiler çıkartmış ve bunların sayesinde; Liberal Feminizm, Kültürel Feminizm, Anarşist Feminizm, Marksist Feminizm, Varoluşçu Feminizm, Radikal Feminizm, Lezbiyen Feminizm, Siyah Feminizm gibi çeşitli alt disiplinlere ayrılmıştır. 1970'lerden itibaren birçok feminist ve eylem ekolünden beslenen ve “eko feminizm” diye adlandırılan bir düşünce akımı görülür. Barış, işçi, kadın sağlığı ve bakımı, nükleer enerji karşıtlığı, çevresel ve hayvan hakları gibi hareketler eko feminizmin beslendiği ve ilgi duyduğu alanlardır. Bilhassa Vandana Shiva, Karen J. Warren, Val Plumwood gibi çevresel sorunlar, dünyadaki gıda adaletsizliği, doğanın sömürülmesi üzerine yazan, bu sorunlara ilgi duyan araştırmacılar tarafından teorik alt yapısı şekillenmiştir. Bu çalışmada, özellikle Türk halk kültüründe, Âşık Veysel'in Kara Toprak şiirinden hareketle, eko feministlerin doğaya bakışları ile genelde doğu, özelde ise bizim insanımızın bakışları karşılaştırılmış, Batı dünyasının mekanik doğu düşüncesi eleştiriye tabi tutulmuştur. Buna karşılık halen organik dünya görüşüne sahip olan insanımızın doğa karşısında tutunduğu tavır ise halk kültüründen verilen örneklerle açıklanmıştır. Sonuç bölümünde her iki bakış açısının

* Doç. Dr., Harran Üniversitesi, Türk Halk Bilimi, E-posta: mehmetyilmaz27@yahoo.com.tr

insana, çevreye ve diğer canlılara bakışları mümkün olduğu kadar psiko-felsefi bağlamda değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Feminizm, Ekofeminizm, Eril Bilim Anlayışı, Organik ve Mekanik Dünya Görüşü, Aşık Veysel, Türk Halk Kültürü.

THE VIEW OF NATURE AND SOIL IN ECOLOGICAL FEMINISM AND BLACK SOIL POETRY OF AŞIK VEYSEL

ABSTRACT

Feminism is a system of thought that questions the understanding of women and men and the social, political and economic structures that perpetuate the distinctions between the two. The roots of this system of thought are that thoughts about women's rights are just starting to wake up 14. and 15. although it may date back centuries, generally, to the 18th century. and 19. the political and social movements that emerged in the West in the century towards the expansion of women's rights are seen as the beginning of feminism. 19 in particular. In the century, liberal political thought formed the intellectual background of women's movements, such as Suffraj (suffrage) and labor union movements, which were influential in the United States and Western Europe."The Feminist movement has subsequently brought out significant individuals in Western thought and, through them, has been divided into various sub-disciplines such as Liberal feminism, cultural feminism, anarchist feminism, Marxist feminism, existentialist feminism, radical feminism, lesbian feminism, Black Feminism. A current of thought is seen from the 1970s, fed by many feminist and action schools and called "eco feminism". Movements such as peace, Labour, women's health and care, anti-nuclear energy, environmental and animal rights are areas where eco feminism is nurtured and interested. Especially Vandana Shiva, Karen J. The theoretical underpinnings were shaped by researchers who took an interest in these problems, writing on environmental issues such as Warren, Val Plumwood, food injustice in the world, exploitation of nature. In this study, especially in Turkish folk culture, based on Aşık Veysel's Black Earth poem, The views of eco feminists to nature were compared with the views of the East in general and our people in particular, and the mechanical Eastern thought of the Western world was subjected to criticism. In contrast, the attitude of our people, who still have an organic world view, in the face of nature is explained by examples from the folk culture. In the conclusion section, the views of both perspectives on human beings, the environment and other living things

STRUCTURED ABSTRACT

In the Western thought the exploitation of the woman identified with nature for ages has gone side by side with the exploitation of nature as a result of the great break that occurred around the XVII century. Since the very early periods of history-in all mythologies, even in the book religions of Middle Eastern origin - nature/especially the Earth and the Earth was seen as a compassionate, protective, nurturing, raising

mother; but also as a wild and unbridled female. Many aspects of woman in pre-patriarchy times have been identified with the numerous manifestations of a goddess (ilahe). Under the patriarchal structure, the image of good-hearted nature turned into a passive image, whereas the view that nature was dangerous and wild led to the thought of women (she), who subsequently came under the rule of men. At the same time, females are depicted as passive and subordinate to males. In the end, with the birth of Newtonian science, nature as well as the running and exploitation of women began to be understood in the form of an operable and exploitable mechanical system. This ancient connection between women and nature is articulated in this way with the history of women and the history of the environment, and is also the source of a natural kinship that is increasingly manifested between feminism and ecology.

However, the perception of women in early modern Western philosophy seen in Turkish folk culture and mythology is not the type of. Women, mythological texts compiled from different Turkish sizes, legends, epics, folk stories, etc. oral culture is seen in almost all of its products with similar characteristics: a successful, helpful and intelligent, strategic thinking partner, a warrior who can take a sword and fight when necessary, a compassionate, nurturing, nurturing mother, someone with extraordinary powers who can communicate in various forms with extraterrestrial beings, a spirit who can sometimes turn into evil beings, harming society, etc. In short, women are all over and within life. He lives a symmetrical life with a man. With the acceptance of Islam and the influence of Arab and Persian culture, beyond being a perpetrator in everyday life, he gradually lost this functionality and started to close into the House. In particular, the concubine establishment was popular in the Turkish States, which severely affected the social position of the woman. But despite these negativity, there has always been a relationship between women and the land in folk culture. This remains valid today as well. As is known, soil is the main element that people acquire from their sources of nutrition. The matter used in the creation of the human body in the mention of creation of many beliefs passes as soil, and when people die, their bodies become integrated with the soil again. For these reasons, though, the soil, the symbol of the soil, which is indicated by fertility and maternity qualities in the beliefs, usually symbolizes matter, physical body, the material realm called the manifestation realm in the beliefs. In Islamic thought - including Sufism-the fact that man was not alone at the time of creation, or even that elements such as land, air, and water were included in the creation of man shows the relationship between man and nature as an important situation. For this reason, man is not a living being that has been left alone or left alone in nature and has no relation to other beings. On the contrary, as Veysel points out in this quartet of his poetry, there is a continuation of being in the meaningful relationship of both. The idea that the Earth is the field of the hereafter supports this. In other words, instead of subjecting the Western masculine mind to a savage and unbridled nature that the ecofeminists lament, There is an approach in which a mutual love, reconciled with Man, is referenced. The environment in which Aşık Veysel was born and raised is one in which man lives at peace with nature and there is no patriarchal domination over women and nature. Because, for our people, the land is mother, nurturing, merciful; it sees nature as a whole, not as a part. When it rains, he thinks

not only of the rain, but of the animals that feed from it, of the trees, and of the people that feed from them. Just as the Sarikeçili Yörük said: “animals pray like human beings. If goats don't pray for herbs, there's not a single weed in those mountains. If the herbs do not pray for rain, a drop of water will not fall from the sky.”

Keywords: Feminism, Ecofeminism, Masculine Science Understanding, Organic And Mechanical World View, Aşık Veysel, Turkish Folk Culture.

Amaç-Kapsam ve Yöntem

Amaç

İnsanoğlunun son yüzyılda gerçekleştirdiği teknolojik ilerleme, on bin yılda yaptığından çok daha fazladır. Ancak bu göreceli ilerlemenin beraberinde getirmiş olduğu çok önemli insani ve çevresel sorunlar da bulunmaktadır. Ormanların şiddetli bir biçimde yok olması, daha bilimsel literatüre girmemiş birçok canlı –belki daha fazlasını- türünü yok ederken, tatlı su kaynaklarının azalması dünyanın pek çok yerinde insanların günlük su ihtiyaçlarını karşılamamalarından kaynaklanan sağlık sorunlarına yol açmaktadır. İklim değişikliği, artan tüketimle birlikte havaya karışan zehirli gazlar vb. problemler gittikçe artmaktadır. Bilhassa XX. yüzyılın ikinci yarısından sonra Feminist düşünürler arasında doğa ile kadın arasında ciddi bir ilişki kurarak Batı dünyasının doğaya karşı takındığı eril, nobran, sadece tüketime dayalı anlayışını eleştirmişlerdir. Bu çalışmada, özellikle Türk halk kültüründe-genelde doğu kültüründe-toprağın/doğanın besleyici, doyurucu, bereketli özellikleri ile kadın arasında kurulan ontolojik bağın karşılaştırılması yapılmaya çalışılmıştır.

Kapsam ve Sınırlılık

Konu hakkında hem ülkemizde hem yurtdışında önemli çalışmalar yapılmıştır ve yapılmaktadır. Ülkemizde yapılan çalışmaların büyük bir ekseriyeti ekolojik yapı ile feminizm arasında yapılan karşılaştırmalar üzerinedir. Burada biz, alan yazını çok geniş olduğundan ekofeminizm hakkındaki belli başlı eserler ile Türk halk edebiyatında Aşık Veysel'in Kara Toprak şiirini kaynak olarak kullandık. Kara Toprak şiirini hem içerik hem de Türk insanının doğa tasavvurunu katmanlı bir felsefi tutumla verdiğinden seçtik. Yeri geldikçe halk edebiyatının başka kaynaklarından da yararlandık.

Yöntem

Çalışmada *semiyotik yöntemin* verilerinden yararlanılmıştır.

1. Giriş

“Feminizm, kadına ve erkeğe ve ikisi arasındaki ayrımları sürdüren sosyal, siyasal ve ekonomik yapılara ilişkin anlayışı sorgulayan bir düşünce sistemidir. Bu düşünce sisteminin kökleri, kadın haklarına yönelik düşüncelerin yeni yeni uyanmaya başladığı 14. ve 15. yüzyıllara kadar uzanabilse de, genellikle, 18. ve 19. yüzyılda Batı'da kadın haklarının genişletilmesi yönünde ortaya çıkan siyasi ve toplumsal hareketler feminizmin başlangıcı olarak görülür. Fakat 1789 Fransız Devrimi'nin kadın hakları ve daha sonra *feminizm* diye adlandırılacak hareketin ortaya çıkışı ve şekillenışı üzerinde ciddi bir tesiri olmuştur. Feodal sistemden çıkış arayan Batı düşünce sistemi demokrasiyi geliştirirken, bir olgu olarak herkese, dolayısıyla kadınlara da hakları veriyordu; ancak pratikte bunun uygulandığı söylenemezdi. Batıda kurulan demokratik yapıda kadınlar sistematik bir biçimde dışlanıyorlardı. Bu da herkesin katılımını sağladığını iddia eden bir sistemin kendisiyle çatışması demektir. İşte bu türden pratik uygulamaların doğal bir neticesi olarak Feminizm, Fransız devriminin bir alt metni olarak ortaya çıktı, ancak 1830'lardan sonra, bilhassa Batıda gelişmeye başladı (Duby-Perrot, Cilt:4, 16). Özellikle 19. yüzyıldan başlayarak Batı dünyasında kadınlık/annelik yüceltmeye başlandı. Kadınlar da zaman içinde

bu durumdan yararlanarak “yüceltilmiş anne”den “anne olarak öğretmene” geçişi sağladılar. Şimdilerde ise, anne kavramı da tartışmalı hale getirilerek, tamamen bağımsız, birey ele alınmaktadır. İleride de genişçe yer verileceği üzere kadınlar sadece cinsiyetler arası eşitlik konularını tartışmamakta, bunların ötesinde dünyanın pek çok yerinde küresel sorunlara ilgi duyup çözüm arayışına girmişlerdir. Gerçi günümüz Türkiye’sinde hala bir retorik olarak annelik yüceltilirken, ironik bir biçimde kadınlık ezilmektedir. Kadın cinayetleri bunun tipik örneğidir.

Özellikle 19.yüzyılda, ABD’de ve Batı Avrupa’da etkili olmuş, Kadınlara Sufraj (oy hakkı) ve işçi sendikaları hareketleri gibi kadın hareketlerinin düşünsel arka planını liberal siyasal düşünce oluşturur.”(Emiroğlu-Aydın, 2003:305). Feminist hareket daha sonra Batı düşüncesinde önemli kişiler çıkartmış ve bunların sayesinde; Liberal Feminizm, Kültürel Feminizm, Anarşist Feminizm, Marksist Feminizm, Varoluşçu Feminizm, Radikal Feminizm, Lezbiyen Feminizm, Siyah Feminizm (Sevim, 2005) gibi çeşitli alt disiplinlere ayrılmıştır. 1970’lerden itibaren birçok feminist ve eylem ekolünden beslenen ve “ekofeminizm” diye adlandırılan bir düşünce akımı görülür. Barış, işçi, kadın sağlığı ve bakımı, nükleer enerji karşıtlığı, çevresel ve hayvan hakları gibi hareketler eko feminizmin beslendiği ve ilgi duyduğu alanlardır. Bilhassa Vandana Shiva, Karen J. Warren, Val Plumwood, François D’Eubonne, Ynestra King gibi çevresel sorunlar, dünyadaki gıda adaletsizliği, doğanın sömürülmesi üzerine yazan, bu sorunlara ilgi duyan araştırmacılar tarafından teorik alt yapısı şekillenmiştir. Val Plumwood (2017:16) *Feminizm ve Doğaya Hükmetmek* isimli eserinde ekofeminizmin vizyonunu şöyle açıklar:

“Kadınların kendileri ve doğal dünya ile barış içinde yaşadıkları bir yurdun hikâyesi, feminist ütopyaların hep yinelenen temasıdır. İnsanlar arasında ya da insanlarla hayvanlar arasında hiyerarşinin olmadığı, insanların birbirine ve doğaya özen gösterdiği, toprağın ve ormanın gizemini, gücünü ve bütünlüğünü koruduğu, teknolojik, askeri ve ekonomik gücün yeryüzünü ya da en azından kadınların denetimi altında bulunan bölümünü yönetmediği bir yurttur burası. Çünkü bu çoğunlukla kuşatılmış bir devlet olarak görülür; iktidarın hüküm sürdüğü ve iktidarın hem doğa hem de insanlar üzerinde tahakküm kurmak anlamına geldiği, kuvvet ile eşitsizliğin, askeri ve teknolojik kudret ile katıksız sefaletin dünyasını denetleyen erkeklerin tüm düşmanca niyetlerine karşı ayakta kalan bir devlettir. Feminist vizyon karşıtlıkları çoğunlukla sert hatlarla çizer: ölüme karşı yaşam, Mars’a karşı Gaya, teknolojik çöle karşı gizemli orman, erkeğe karşı kadın.”

Dünyada sağlıklı ve uyumlu ekolojik sistemlerin varlığı, sürdürülebilir ve ve tatminkâr bir yaşam biçimi, erkekler de dahil olmak üzere diğer canlılarla birlikte kadınların ortak menfaatinedir. Ama ekolojik feminizme göre iş bu kadarla bitmiyor, yani hareketler arasındaki bağ bu rastlantısal bağdan, bir şekilde çevreci olan kadınlardan ibaret olmamalıdır. Toplumsal cinsiyet ve bir şekilde, dünyaya ve çevre sorunlarına eril bir akılla bakış, sorunun en azından büyük bir kısmını oluşturmaktadır ve ötekiyle ilişki kurmanın özellikle kadınlarla bağdaştırılan bir tarzı vardır ki bu ilişki tarzı farklı bir insan-yeryüzü ilişkisinin ve belki de insanın yeryüzünde ve yeryüzüyle birlikte var olmasının, aynı zamanda da çatışmasının tohumlarını barındırmaktadır (Plumwood, 2017: 17).

2. Ekofeminizmin Batı Bilimsel Sistemine Bakışı

Ekolojik feminizm, modern Batı biliminin eril tahakkümüne karşı çıkar. Bunun için de Batı biliminin tarihsel süreçte geçirmiş olduğu evreleri, bilimsel zihniyetin organik dünya görüşünden mekanik dünya görüşüne nasıl evrildiğini ele alır. Caroly Mercant, (1989) hem Batı hem de Batı dünyasına dahil edilmeyen kültürlerde doğanın dişil varlık olarak tasavvur edildiğini belirttiikten sonra bunun dilbilimsel delillerini de eserinde verir. C. Mercant, daha sonra, tıpkı çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde Veysel’in şiirinde belirttiği “besleyen anne” imgesi gibi, doğanın besleyen, büyüten özellikleri üzerinde durur (Mercant, 1989: 4 vd.).

Günümüz insanını Ortaçağ veya Skolastik/Antik çağ düşünüş biçiminden ayıran en önemli kavramlardan biri “modern”dir. Bu kavram özü itibarıyla Ortaçağ diye adlandırılan tarihsel dönem ile Yeniçağ düşüncesi arasında bir ardışıklığın bulunmadığını, dahası bir kopuşun meydana geldiğine (Cevizci, 2016:15) işaret eder. Bu sebeple, *modern* her ne kadar Kıta Avrupa’sının Ortaçağı ile Yeniçağı arasında mutlak bir kopuştan söz edilmese de birbirinde mevcut olmayan birtakım temel özellikleri de sergiler. Modern felsefe her şeyden önce, yeni bir tarih felsefesinin ya da en azından yepyeni bir tarih duygusunun veya yepyeni bir varoluş anlayışının egemen olduğu bir felsefedir. Modern felsefi düşünüş biçimi, Ortaçağ’ı ve Ortaçağ felsefe geleneğini reddeden yeni bir paradigmadır (Cevizci, 2016:16). Bu, aynı zamanda insanın organik dünya tasavvuruyla da ilişkisinin kesilmesidir. Ortaçağ düşünce sistemini reddetmek, birçok yan düşüncenin ötesinde, insanın inşasında görev aldığı, fakat bir türlü öznesi/faili olmayı beceremediği bir tarih anlayışını reddetmesi anlamına gelir. Bir anlamda bu, Ortaçağ felsefesinin modern felsefeyle birlikte anladığımız insan nosyonundan bütünüyle yoksun olduğunu, insani varoluşuna bütünüyle yabancı kaldığını da söylemek gerekir. Ortaçağ tarih ve dolayısıyla insani varoluş yorumunda- ki bütün semavi dinlerde bu durum ortak metaforlarla izah edilir- insan günah işlemiş, Tanrısal mekândan ayrılmak zorunda kalan, kovulmuş, düşmüş bir varlıktı. Bu sebeple, İbrahimi dinlerin teolojisinde Tanrı’nın onlara layık gördüğü cennetten sürülmüş olan insanlar; bireyler veya bireyliğini tanımlamış bir halk olarak değil de kul olarak görüldüler ve yaşadıkları dünyayı da öyle tanımladılar.

Kul olan insanların eylemde sorumluluk iddiası taşımaları, elbette mümkün olmaz. Dahası, Ortaçağ düşüncesi bu dünyayı biricik ve iyi bir Tanrı tarafından yaratılmış ve yönetilmekte olan bir dünya olarak görür. Bu statik ve değerden yoksun dünyada insana düşen şey de doğallıkla kendisine biçilen role, onu hiç sorgulamaksızın itaat etmektir. Katıldığı her şeyiyle belirlenmiş, fakat anlamı kendisine kapalı kutsal tarihin edilgin bir parçası olmaktır. Oysa modern felsefe, insanı bir kul olarak değil, fakat özgür ve yaratıcı bir özne olarak değerlendirir. O, bundan böyle doğduğu andan itibaren özellikle deneyim ve eğitim tarafından şekillendirilen, mutlak bir özgürlüğe ve devredilemez haklara sahip bağımsız bir varlıktır. Dünya da, daha Rönesans’tan başlayarak, Tanrı tarafından yaratılıp yönetilen statik bir varlık alanı olarak değil, bütünüyle insani olan, insan tarafından şekillendirilecek bir oluş süreci olarak değerlendirilir. Demek ki insan bu dönemde, Tanrı’ya olan aşırı bağımlılığından kurtulup, yeniden doğan bir özel varlık olarak görülmeye başlanır; insan artık yazgısına karşı çıkabilen, hatta onu kendisi çizen bir varlık olmak durumundadır. O, artık Ortaçağ düşüncesine oldukça yabancı olan bir eylem özgürlüğüne sahip biridir. İşte modern felsefe, dünyaya ve insana bu yeni bakışın bir sonucu olarak insanı, eyleminin ve bu arada tarihin öznesi kalan yeni ve seküler bir tarih felsefesi geliştirir. Yaratıcı ve özgür insan, bundan böyle kendi kurduğu ve yapıcısı olduğu için de anlamı kendisine kapalı olmayan bir tarihin kurucu öznesidir (Cevizci, 2016: 17 vd.).

Bu zihinsel ayrışma, özellikle 17. yüzyıl felsefesinde ciddi karşılığını bulur. Çünkü yaratıcı ve özgür insanın sahip olduğu bilgiyle kendisine inanılmaz bir tahakküm alını oluşturur. Doğa, kadınlar ve başka toplumlar üzerinde tahakküm kurma düşüncesinin ilk belirtileri, modern insan zihninin oluşmasında önemli rol oynayan simalarından biri olan Francis Bacon’da (2015: 41) bulunur. *Novum Organum*’da, “Zira insan, doğanın öznesi ve yorumcusudur; doğadaki düzeni ancak onu işbaşında gözlemlediği ölçüde ya da çıkarımla anlar ve eyler; elinden daha fazlası gelmez ve daha fazlasını bilemez. Nedenler zincirini kesintiye uğratacak ya da kıracak hiçbir güç yoktur ve doğa ancak itaat ederek fethedilir.” F. Bacon’un Descartes ve I. Newton gibi filozoflar tarafından geliştirilip mekanik bir dünya görüşünün filizlenmesine ve en sonunda endüstri devrimi ve dünyanın geri kalanının sömürgeleştirilmesine kadar varacak olan çekirdek düşüncesi “...insan, doğanın öznesi ve yorumcusudur...” ifadesinde saklıdır. F. Bacon’ın doğa algısında cinsiyetçi bir yaklaşım söz konusudur. Nitekim o, “bilgiyi, merakı gidermek için değil de, güç için istemek gerektiğini”

söylerken, "ona kendisiyle hoşça vakit geçirilecek bir fahişe olarak değil de, soyun bekasını temin eden şefkatli bir anne olarak yaklaşmak" gerektiğini söylemişti. Onun doğa bağlamında kullandığı terimler, düpedüz şiddet kokmak taydı. Gerçekten de Bacon' a göre, doğa "kendisini gezenler tarafından avlanan", "insana hizmet etmeye mecbur" ve "köle yapılması gereken" bir şeydi. O (she), bilim adamına karşı direnirken, bilim adamlarının hedefi "doğanın sırlarını söküp almak için ona işkence etmektir." (Cevizci, 2016:22). İşte ekofeministlerin karşı çıktıkları doğa-bilim anlayışı budur. Ekofeminizmde de zaman içinde çeşitli ayrılmalar olmuş, birbirlerini çeşitli gerekçelerle eleştirenler ortaya çıkmıştır. Fakat çalışmamızın konusu doğrudan ekofeminizmin tarihini araştırmak olmadığından bu türden ayrıntılara girilmemiştir.

Gerçi bu düşünce F. Bacon'da kendiliğinden ve hemen ortaya çıkmamıştır. Haçlı savaşlarına kısmen karşı çıkan ve İslam bilim mirasından fazlasıyla yararlanan, aynı zamanda F. Bacon'ı da etkilemiş olan R. Bacon daha XIII. yüzyılda bilginin asıl kaynağının deneyimlere dayanması gerektiğini savunmuş ve bu noktada nihai sözün akıl tarafından verilmesi gerektiğini ifade etmiştir. İlginçtir, o yüzyıllarda İslam dünyası da benzer düşüncelere sahiptir. Ancak, sonraki yüzyıllarda bu bilgiyi geliştirip dönüştürecek düşünürler çıkmayınca İslam düşüncesi belli yüzyılların içinde donup kalmıştır.

3. Türk Kültüründe Doğa Bakış¹

Batı düşüncesinde XVII. yüzyıl civarında meydana gelen müthiş kırılma neticesinde doğanın sömürülmesiyle, çağlar boyu doğayla özdeşleştirilmiş kadının sömürülmesi yan yana yürümüştür. Tarihin çok erken dönemlerinden beri-bütün mitolojilerde, hatta Ortadoğu menşeli kitabi dinlerde de- doğa/bilhassa yeryüzü ve toprak merhametli, koruyup besleyen, büyüten bir anne; ama aynı zamanda vahşi ve dizginlenemeyen bir dişi olarak görüldü (Capra, 1992: 38). Capra'ya göre (1992:39) Ataerkillik-öncesi çağlarda kadının birçok yönü, bir Tanrıçanın (ilahe) çok sayıdaki tecellisiyle özdeşleştirilmişti. Ataerkillik yapı altında iyi kalpli doğa imgesi edilgen bir imgeye dönüştü, oysa doğanın tehlikeli ve vahşi olduğu görüşüne sonradan erkeklerin egemenliği altına giren kadın (she) düşüncesi yol açmıştı. Aynı zamanda kadın erkeklere göre pasif ve ona tabi olan cins olarak betimlendi. Sonunda Newtoncu bilimin doğuşuyla, kadının çalıştırılması ve sömürülmesinin yanı sıra doğa da çalıştırılabilir ve sömürülebilir mekanik bir sistem şeklinde anlaşılmaya başlandı. Kadın ve doğa arasında kurulan bu antik bağ, bu şekilde kadının tarihi ve çevrenin tarihiyle birbirine eklemlenmektedir ve feminizm ve ekoloji arasında artarak kendini gösteren doğal bir akrabalığın da kaynağıdır.

Ancak gerek Türk halk kültüründe ve mitolojisinde kadının algılanışı F. Capra'nın eleştirdiği Batı yeniçağ felsefesinde görülen tipte değildir. Kadın, farklı Türk boylarından derlenen mitolojik metinlerde, efsanelerde, destanlarda, halk hikâyelerinde vb. sözlü kültür ürünlerinin neredeyse tamamında benzer özellikleriyle görülür: Başarılı, yardım sever ve akıllı, stratejik düşünebilen bir eş; gerektiğinde eline kılıç alıp savaşabilen bir savaşçı, merhametli, doğurup besleyen, büyüten bir anne, dünya dışı varlıklarla çeşitli biçimlerde iletişim kurabilen olağanüstü güçleri olan biri; bazen de kötü varlıklara dönüşebilen, topluma zarar veren şerir bir ruh vb. Kısacası kadın hayatın her yerinde ve içindedir. Erkeklerle simetrik bir hayatı yaşar. İslam'ın kabulüyle birlikte Arap ve Fars kültürünün de tesiriyle gündelik hayatın içinde fail olmanın ötesinde yavaş yavaş bu işlevselliğini kaybetmiş, eve, içine kapanmaya başlamıştır. Özellikle, cariyeye müessesesi Türk devletlerinde rağbet görmüş, bu da kadının toplumsal pozisyonunu ciddi anlamda olumsuz etkilemiştir. Fakat bu olumsuzluklara rağmen halk kültüründe kadın ve toprak arasında daima bir ilişki kurulmuştur. Bu, bugün de geçerliliğini korumaktadır.

¹ Başlık her ne kadar genel bir ifade taşıyorsa da makalenin çerçevesinde kalınarak özet bilgi verilecektir. Makalenin amacı Türk kültüründe doğa/toprak değil, Âşık Veysel'in çalışmaya konu olan şiirindeki düşüncenin nerelerden beslendiğine işaret etmektir.

D. Karakurt'a göre (2012:288) "... insanların, beslenme kaynaklarını edindikleri ana unsur topraktır. Pek çok inanışın yaratılış bahsinde insan vücûdunun yaratılışında kullanılan madde toprak olarak geçer, insanlar ölünce de vücutları yine toprakla bütünleşir. Bu nedenlerden dolayı olsa gerek, inanışlarda doğurganlık ve analık nitelikleriyle belirtilen toprak, toprak sembolü, inanışlarda genellikle maddeyi, fiziksel bedeni, tezahür âlemi denilen maddi âlemi simgeler."

4. Âşık Veysel'in Kara Toprak Şiirinde Doğaya ve Toprağa Bakış²

Âşık Veysel, sadece şiirlerinde dile getirdiği organik dünya görüşünün neticesinde toprağa ve tabiatın diğer unsurlarına sevgiyle bakan, onlarla birlikte ve insan-doğa ilişkisinde sürdürülebilir bir çevreci düşünceye sahip değildir; özel hayatında da –yaşadığı coğrafyanın özelliklerini bilen, ondan faydalanan biridir.(Oğuzcan, 1991:7) "...köyünde ve çevresinde ondan önce bir tek meyve ağacı olmadığı halde, Sivrialan'da ilk meyve bahçesini o yetiştirmişti. Hem öyle bir bahçe ki, içinde elmadan kayısıya, kirazdan ceviz'e kadar türlü türlü meyve çiçek vardı. Veysel, kardeşlerinin yardımıyla bu bahçeyi yapmaya başladığı zaman köylüleri "Atalarımız bunca yıl böyle bir iş yapmamışlar, şu kör adam onlardan iyi mi bilecekler ki böyle işe kalkıştı?" demişler. Birkaç yıl sonra ağaçlar yetişmiş, meyve vermiş. Köylüler önceki dediklerini hatırlayıp utanmışlar ve bu defa " O kör değilmiş, meğer kör olan bizmişiz" diyerek Âşık Veysel'i kutlamışlar."

Ekofeminizm kadın-doğa veya dişil varlık olarak doğa ve kadın ilişkisini daha çok ideolojik bir düzlem üzerinden devam ettirir. Batılı eril akla karşı böyle bir çıkışın kendi içinde haklı bir ontolojik noktası olabilir. Fakat Âşık Veysel'in şiirinde tam tersine –yukarıda da vurgulandığı üzere- insanla doğa arasında simetrik/dengeli ve eşit bir yaklaşım görülür.

*"Dost dost diye nicesine sarıldım,
Benim sadık yârim kara topraktır
Beyhude dolandım boşa yoruldum
Benim sadık yârim kara topraktır."*

"Topraktan gelip toprağa gitme" düşüncesi Türk inanç kültüründe-aslında bütün Doğu toplumlarında, mitolojilerin neredeyse tamamında görülen- değişmez motiflerdendir. Biricik sevgilinin toprak olması, organik dünya görüşünün bariz bir işaretidir. Her şeye sahip olan yalnız Tanrı'dır ve insan toprakla birleşince kendi asli kaynağına da dön(üş)müş olur.

*"Koyun verdi kuzu verdi süt verdi
Yemek verdi ekmek verdi et verdi
Kazma ile döğmeyince kıt verdi
Benim sadık yârim kara topraktır."*

*"Karnın yardım kazmayınan belinen
Yüzün yırttım tırnağınan elinen
Yine beni karşıladı gülünen
Benim sadık yârim kara topraktır."*

² Burada Âşık Veysel'in hayatı, sanatı veya diğer şiirleriyle ilgili herhangi bir bilgi-çalışmamızla doğrudan ilişkili olmadığından-verilmeyecektir.

İslami düşüncede-tasavvuf da dahil olmak üzere- insanın yaratılış anından itibaren tek başına olmadığı, hatta insanın yaratılışında toprak, hava, su gibi unsurların yer alması insan-doğa ilişkisini önemli bir durum olarak gösterir. Bu sebeple insan doğada tek başına bırakılmış ya da kalmış, diğer varlıklarla münasebeti olmayan bir canlı değildir. Tersine Veysel'in de şiirinin bu dörtlüğünde işaret ettiği gibi, her ikisinin anlamlı ilişkisinde varlığın devamı söz konusudur. Yeryüzünün ahiretin tarlası olması düşüncesi de bunu destekler niteliktedir. Yani ekofeministlerin yakındığı Batılı eril aklın vahşi ve dizginlenemeyen bir doğayı zapturapt altına alma yerine, insanla barışık, karşılıklı bir sevginin referans alındığı bir yaklaşım söz konusudur.

“Havaya bakarsam hava alırım

Toprağa bakarsam dua alırım

Topraktan ayrılısam nerde kalırım

Benim sadık yârim kara topraktır.”

“ Dileğin var ise iste Allah'tan

Almak için uzak gitme topraktan

Cömertlik toprağa verilmiş Hak'tan

Benim sadık yârim kara topraktır.”

İnsan hayatında toprağın işlenmesi önemlidir. Toprakla uğraşmanın getirmiş olduğu maddi getirinin yanında, ruhsal olarak da insana zenginlik katar. “Ayağı toprağa değsin.” sözünü bu bağlamda değerlendirdiğimizde, doğadan ayrılan insanın ruh ve akıl sağlığının zedelendiği aşıkardır. Hem eğitim hem de ekonomik olarak gelişmiş toplumlarda geleceği temsil eden çocukların toprak ve doğadaki canlılarla teması, insan olarak doğadaki yerimizin ne olduğunun öğretilmesi önemlidir. Kızılderili şefin Amerikan başkanına yazdığı ünlü mektubunda dediği gibi:

“Bu toprakların her parçası halkım için kutsaldır. Çam ağaçlarının parıldayan iğneleri, vızıldayan böcekler, beyaz kumsallı sahiller, karanlık ormanlar ve sabahları çayırları örten buğu; halkımın anılarının ve geçirdiği yüzlerce yıllık deneylerin bir parçasıdır. Ormandaki ağaçların damarlarında dolaşan su, atalarımızın anılarını taşır; biz buna inanırız.”

“Beyaz adam annesi olan toprağa ve kardeşi olan gökyüzüne, alıp satılacak, işlenecek, yağmalanacak bir şey gözüyle bakar. Onun bu ihtirasıdır ki, toprakları çölleştirecek ve her şeyi yiyip bitirecektir. Beyaz adamın kurduğu kentleri de anlayamayız biz Kızılderililer. Bu kentlerde huzur ve barış yoktur. Beyaz adamın kurduğu kentlerde, bir çiçeğin taç yapraklarının açarken çıkardığı tatlı sesler, bir kelebeğin kanat çırpışları duyulamaz.” “Son ırmak kurduğunda, son ağaç yok olduğunda, son balık öldüğünde; beyaz adam paranın yenmeyen bir şey olduğunu anlayacak!”

Âşık Veysel ve Anadolu insanının toprağa, dolayısıyla doğaya bakışı şefin mektupta dile getirdiği duygulardan farklı değildir. Ancak son elli yılda ülkemizde meydana gelen baş döndürücü değişim, vahşi bir kapitalist zihniyet maalesef insanımız esir almış durumda. Toplum olarak tarihimizde örneği görülmecek düzeyde, şimdilerde doğaya karşı nobran, bazen de vandallığa varan bir tavır içindeyiz.

5. Sonuç ve Değerlendirme

Ekofeministler, çevre sorunları, doğanın tahribatı, habitatların bozulması ile küresel ölçekte kadınların yaşadıkları sağlık, zehirli atıklar, çevresel kirlilik arasında bir ilişki kurar ve kadınların bunlara kurban edildiği şeklinde bir bakış açısına sahiptirler. Çünkü kadın hem eş, hem de anne olarak en çok bu sorunların yıkıcı sonuçlarından etkilenir. Bütün engellenmişlik, mağduriyetlerine rağmen yine de kadınlar kendilerine düşen bireysel ve toplumsal rollerini en iyi şekilde temsil etmeye

çalışmaktadırlar. Bu sebeple ekofeministler, bu durumun biricik sorumlusunun eril bilgi ile ataerkil dünyanın kadın ve doğa üzerindeki tahakkümü olduğunu düşünürler. Kadın ve doğanın birlikte bu iki zihniyet tarafından sömürülmesi ekofeminizmin temel bakış açısı ve mücadele alanıdır. Çünkü ekofeminizmin ortaya çıktığı Batı dünyası kadını iflah olmaz bir düşman olarak görür. Ortaçağ'da ortaya çıkan cadı avcılığını bu bağlamda düşünmek bize yeterince fikir vermektedir. İslam, ortaya çıktığı ilk andan beri kadınların durumlarını düzeltmeye çalışmıştır. Miras, evlilik, eğitim gibi konularda çok önemli haklar elde etmesine karşılık, cariyelik, ticaret, sosyal hayata müdahil olma gibi önemli bazı noktalarda da belli zihniyetlere hapsedilmiştir. Zaman içinde Ortadoğu'da yaygın olan ataerkil düşünce, dini kazanımların önüne geçmiş ve halen de bu baskınlık devam etmektedir. Batı dünyasında ise, genelde kadın hakları, özelde ekofeminizm, kadınlar mücadele ederek haklarını ve konumlarını kazanmışlardır. Dolayısıyla bugünkü durumlarını içselleştirmeleri daha başarılıdır. Buna karşılık Anadolu insanının doğaya bakışı, zaten organik olduğundan ve kendisini de doğanın bir parçası saydığından, doğa için mücadeleye girmemiştir.

Âşık Veysel'in doğup büyüdüğü çevre insanın doğayla barışık yaşadığı, kadın ve doğa üzerinde ataerkil bir tahakkümün bulunmadığı bir çevredir. Çünkü insanımız için toprak annedir, besleyicidir, merhametlidir; doğayı bir parça olarak değil, bir bütün olarak görür. Yağmur yağarken sadece yağmuru değil, ondan beslenen hayvanları, ağaçları ve onlardan da beslenen insanları düşünür. Tıpkı Sarıkeçili yörükün (Eken, 2015) dediği gibi: "Hayvanlar da insan gibi dua eder. Keçiler otlar için dua etmezse şu dağlarda tek ot bitmez. Otlar yağmur için dua etmezse gökten bir damla su düşmez."

KAYNAKÇA

- Bacon, F.(2015). *Novum Organum*, Çev: Talip Kabadayı, Bilgesu.
- Capra, Fritjof, (1992). *Batı Düşüncesinde Dönüm Noktası*, Çev: Mustafa Armağan, İnsan Yayınları.
- Cevizci, Ahmet, (2016). *17. Yüzyıl Felsefesi*, Say Yayınları, s. 15 vd.
- Dostlar Beni Hatırlasın*, (1991). *Âşık Veysel- Bütün Şiirleri, Sanatı, Hayatı*. Derleyen: Ümit Yaşar Oğuzcan, Özgür Basın Yayın Dağıtım.
- Eken, Güven, (2015). *Magma*, Sayı:6.
- Emiroğlu, Kudret, Suavi Aydın, (2003). *Antropoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat.
- Kadınların Tarihi- Devrimden Dünya Savaşına Feminizmin Ortaya Çıkışı*, (2005). Editörler: Georges Duby, Michelle Perrot, Çeviren Ahmet Fethi, Türkiye İş Bankası.
- Karakurt, Deniz , (2012). *Türk Mitolojisi Ansiklopedisi*,(e-baskı).
- Mercant, Carolyn (1989). *The Death of Nature- Women, Ecology and The Scientific Revolution*, Harper&Row Publishers, San Francisco.
- Plumwood, Val, (2017). *Feminizm ve Doğaya Hükmetmek*, Çev: Başak Ertür, Metis, s. 16.
- Sevim, Ayşe (2005). *Feminizm*, İnsan Yayınları.

KARA TOPRAK

Dost dost diye nicesine sarıldım,
Benim sadık yârim kara topraktır
Beyhude dolandım boşa yoruldum
Benim sadık yârim kara topraktır.
Nice güzellere bağlandım kaldım
Ne bir vefa gördüm ne fayda buldum
Her türlü isteğim topraktan aldım
Benim sadık yârim kara topraktır.

Koyun verdi kuzu verdi süt verdi
Yemek verdi ekmek verdi et verdi
Kazma ile döğmeyince kıt verdi
Benim sadık yârim kara topraktır.

Âdem'den bu deme neslim getirdi
Bana türlü türlü meyva yetirdi
Her gün beni tepesinde gezdirdi
Benim sadık yârim kara topraktır.

Karnın yardım kazmayınan belinen
Yüzün yırttım tırnağınan elinen
Yine beni karşıladı gülünen
Benim sadık yârim kara topraktır.

İşkence yaptıkça bana gülerdi
Bunda yalan yoktur herkes de gördü
Bir çekirdek verdim dört bostan verdi
Benim sadık yârim kara topraktır.

Havaya bakarsam hava alırım
Toprağa bakarsam dua alırım
Topraktan ayrılısam nerde kalırım
Benim sadık yârim kara topraktır.

Dileğin var ise iste Allah'tan
Almak için uzak gitme topraktan
Cömertlik toprağa verilmiş Hak'tan
Benim sadık yârim kara topraktır.

Hakikat ararsan açık bir nokta
Allah kula yakın kul da Allaha
Hakk'ın hazinesi gizli toprakta
Benim sadık yârim kara topraktır.

Bütün kusurlarım toprak gizliyor
Merhem çalıp yaralarım düzlüyor
Kolun açmış yollarımı gözlüyor
Benim sadık yârim kara topraktır.

Her kim ki olursa bu sırra mazhar
Dünyaya bırakır ölmez bir eser
Gün gelir Veysel'i bağrına basar
Benim sadık yârim kara topraktır.³

³ Şiir metni, Dostlar Beni Hatırlasın: Aşık Veysel- bütün şiirleri, sanatı, hayatı. Derleyen: Ümit Yaşar Oğuzcan, Özgür Basın Yayın Dağıtım, 1991, isimli eserden alınmıştır.